

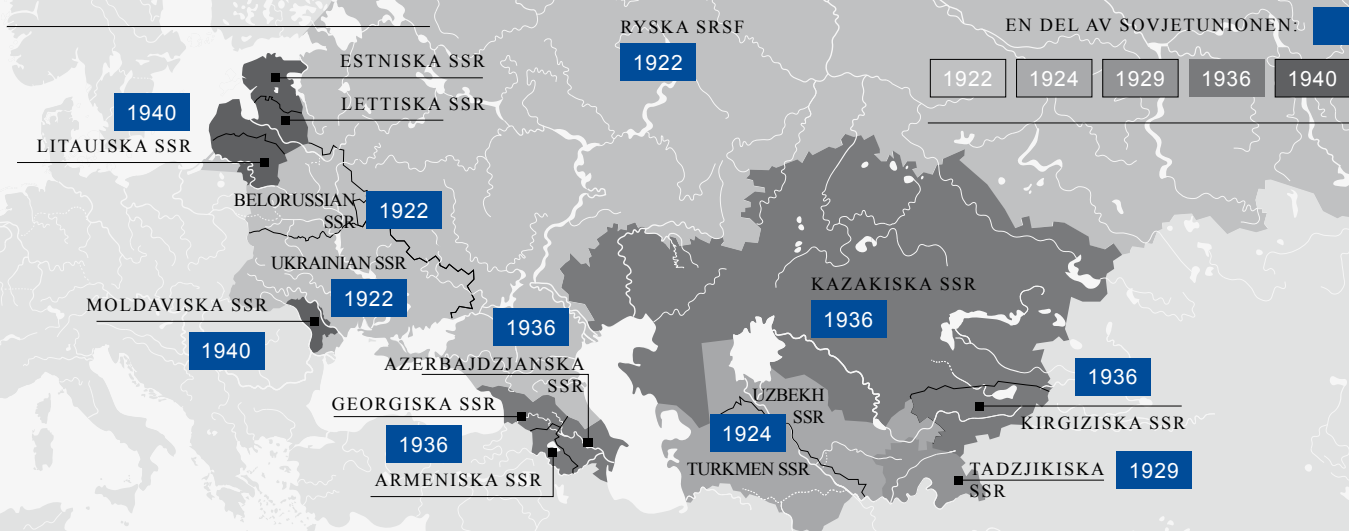
Sovjetunionen före andra världskriget

Elena Marushiakova / Veselin Popov

Statliga och politiska normer | Det "allryska zigenarförbundet" | "Zigenarkolchos" (kollektiv) | "Zigenska kollektiva hantverkarverkstäder" | Romernas språk och litteratur | Utbildning | Den "romska teatern" | 1930-talets förtryck | En vändning i den nationella politiken

➤ Grundandet av Sovjetunionen har ofta kallats "en stort historiskt experiment" som bestämde ödet för en stor del av världen och många människor. Politiken mot romerna i Sovjetunionen kan tydligt delas upp i två olika perioder och baserades på två mycket olika grundsatser: Från grundandet av Sovjetunionen fram till 1938 var den rådande principen att romerna skulle behandlas som ett enskilt folk, som skulle utvecklas till en integrerad del av det sovjetiska samhället; efter 1938 ändrades mönstret, den "enskilda" inställningen gav vika för en "allmän hållning" och romerna betraktades framför allt som en integrerad del av det sovjetiska samhället.

SOVJETUNIONEN 1922 - 1940

INLEDNING

Den stora socialistiska oktoberrevolutionen 1917 och det påföljande inbördeskriget medförde sociopolitiska förändringar. En ny och radikalt annorlunda stat, Sovjetunionen, etablerades i stället för Tsarryssland. En stat med nya ekonomiska förhållanden, sociala system, politiska och kulturella normer. Under dessa förhållanden blev ro-

merna föremål för en statspolitik och försökte gradvis att hitta sin plats under de nya förhållandena och anpassa sig till den nya verkligheten.

Inbördeskrig, utländsk inblandning, socialt kaos, den ekonomiska kollapsen och den hastiga utarmningen av befolkningen medförde en försämring av romernas levnadsförhållanden. Många av dem fortsatte sitt traditionella (halv-)nomadiska levnadssätt. En

del av dem, som redan hade slagit sig ner i städerna, återgick till kringresande yrken. En liten andel av den romska "musikeliten" lyckades att utvandera tillsammans med de "vita" ryssarna. Den totala summan romer var enligt 1926 års folkräkning 61 299. Jämförelsevis få av dem, 20,9 procent, bodde i städer, medan mer än 2/3 fortsatte sitt kringresande levnadssätt.

Statliga och politiska normer

Det ”allryska zigenarförbundet”

”Zigenarkolchos” (kollektiv)

”Zigenska kollektiva hantverkarverkstäder”

ATT VÄCKA ”TÖRNROSA” – DET ”ALLRYSKA ZIGENARFÖRBUNDET”

Det ”allryska zigenarförbundet” formulerade sina mål i linje med den dominerande ideologins anda – för att förena romerna, att leda dem mot ”socialt användbara arbeten”, mot att hjälpa till med grundandet av kollektiv och storfamiljer, mot att organisera de kringresande romerna i deras förvandling till bosatta, mot att skapa kvällskurser och söndagsskolor, klubbar och bibliotek, att publicera tidningar, böcker, läroböcker och broschyrer på romani chib, att motverka fylleri, tiggeri och spådomskonst.

Det ”allryska zigenarförbundet” skickade 1926 Alexander Grakhovskii som sin representant till Vitryssland. Den 29 september 1926 höll en grupp romska aktivister ett möte i Minsk, där en av de närvarande, G. Toura, fastslog att ”zigenarnationen, liksom Törnrosa, har väckts från sin djupa sömn av trollkvinnan revolutionen”. Ett beslut togs om stadgarna för det framtida ”zigenarförbundet” i den vitryska socialistiska sovjetrepubliken, uppbackade av det vitryska inrikesdepartement och man inledde ett förberedande arbete för bildandet av ett nytt förbund. Efter det ”allryska förbundets” upplösning var dock inte frågan längre aktuell.

Det ”allryska zigenarförbundet” existerade under en relativt kort period och upplöstes genom ett dekret från NKVD den 15 februari 1928. Olika anledningar gavs till beslutet – ”avsaknad av ett proletärt skikt på ledarnivå” (av de 23 medlemmarna i ledningen, hade 9 förut varit hästhandlare), en svag organisation (förbundet hade misslyckats med att bilda avdelningar i resten av landet), otillräckliga resultat i arbetet att få kringresande romer bofasta, interna tvister, svag skötsel av ekonomin (15 000 rubel saknades i balansräkningen) m.m.

III. 2

”NY LYCKA” PÅ DEN ”RÖDA VÄGEN” – ”ZIGENARKOLCHOS”

”Zigenarkolchos” skapades på olika sätt. Många representanter för romerna kontaktade den allryska centrala styrelsen för att få hjälp med sin bosättning, men det hände ofta att de tog bidragen för givet och försvann, eller så åkte de till platserna där de skulle bosätta sig, fick erkännande och jordbruksutrustning, boskap m.m., men sålde sedan snabbt allting och flyttade till andra områden.

STATLIGA OCH POLITISKA NORMER

Den sovjetiska makten kontrollerade hela unionsområdet redan under det tidiga 1920-talet och samhället började gradvis att stabiliseras. Myndigheterna började i ökande omfattning behandla nationella och etniska frågor i det stora landet, där många olika folkgrupper bodde (mellan 150 och 1200 olika folkslag enligt olika

kriterier). Samtidigt fick ett stort antal folkslag inte rätt att etablera sina egna statliga och administrativa institutioner, utan endast sociopolitiska och kulturella system. Romerna fanns bland dessa folkslag, och anledningen till avsaknaden av en sådan institution berodde till stor del på deras jämförelsevis lilla antal, deras huvudsakliga nomadiska levnadssätt, deras utbredning över stora områden och framför allt avsaknaden av en elit som kunde strävat efter statliga och adminis-

trativa institutioner.

Under hela unionens existens var romerna i lagstiftningen inte på något vis skilda åt från övriga folk i liknande situationer (utan egna områden och administrativa system.) Dessutom fanns det fram till 1932 inga personliga pass eller några liknande identifieringsdokument där man noterade nationell identitet. Pass utfärdades bara för resor utomlands och någon nationalitet noterades inte i dem.

DET ”ALLRYSKA ZIGENAR- FÖRBUNDET”

Representanter från den forna romska musik- och artisteliten, som tidigare varit nära förknippade med societeten i det forna Tsarryssland, var bland de första som samlades under den nya ”proletära” ideologins fana. Den första romska Comsomol-gruppen (”Comsomol” är en förkortning av det ryska ordet för ”kommunistiskt ungdomsförbund”) grundades i Moskva 1923 med Ivan Rom-Le-

bedev som ledare. Så småningom blev den här gruppen en frivillig organisation som propagerade bland romerna.

Skapandet av romska organisationer och föreningar stod under ständig kontroll av den sovjetiska staten. Med hjälp från den sovjetiska staten ombildades den frivilliga organisationen 1925 till det ”allryska zigenarförbundet”. Andrei Taranov, medlem av Allunionens kommunistiska parti (bolsjevikerna) valdes till ordförande. Sekreterare var Rom-Lebedev, som representerade romerna i nationalitetsdepartementet vid

Allunionens centrala styrelse. [III. 2]

Det ”allryska zigenarförbundets” upplösning 1928 hade inte någon nämnvärd påverkan på statspolitiken som fördes enligt de mål som dragits upp i stadgarna. Den blev istället mer aktiv och mer effektiv. De flesta medlemmarna av det tidigare förbundet, ungefär sammanlagt 640, inklusive ledarskapet, togs med i olika delar av den här politikens genomförande.

"Zigenarkolchos" upprättades i olika områden i de ryska federativa socialistiska sovjetrepublikerna, de ukrainska och vitryska socialistiska sovjetrepublikerna och sovjetiska Centralasien. De flesta var relativt fattiga. De hade inte tillräckligt med boskap eller jordbruksredskap, dålig organisering, lite avkastning, enskilda familjer lämnade kollektivet m.m. Det fanns dock några undantag. "Zigenarkolchos" var jämförelsevis framgångsrika i Smolenskregionen (där en tendens mot romska bosättningar hade funnits redan innan oktoberrevolutionen), stäppområdena i norra Kaukasus (där det fanns mycket obesatt mark), och till viss del i Belgorodregionen och Volgaregionen.

Bland de främsta "zigenarkolchos" som nämns i den samtida sovjetiska pressen finns kollektivet "Tsiganskii trud" ("zigenararbete) i norra Kaukasus, "Svoboda" (frihet) i byn Kardimovi nära Smolensk, "Novaya Zhin" (nytt liv) i Gorkii-regionen (Nizhnii Novogorod), "Novoe Shchastie" (ny lycka) i Sarapulregionen i Sverdlovskregionen (Ekaterinburg), "Krasnyi put" (röda vägen) i Sumyregionen i Ukraina och "Lozovaya" i Kharkovregionen i Ukraina.

Det är svårt att göra en exakt lista över "zigenarkolchos", eftersom några splittrades snabbt, andra förändrades

och nya upprättades. Ofta upprättades så kallade "blandkolchos" genom amalgamationen (administrationen) hos folk från två olika små samhällen inom samma region. Exempel på detta är de två "zigenarkolchos" (i Vitebskregionen, Vitryssland och i Kivovgradregionen, Ukraina), eller de "zigenarkolchos" (i närheten av Eupatoria, Krim), som fanns under en kort period på 1930-talet.

En "zigenarkolchos" i Krikunovo "khutor" (jordbruksbosättning) nämns ofta i källorna. Det är den första "zigenarkolchos", upprättad före staten utfärdad de motsvarande normgivande dokumenten. 50 romfamiljer, ledda av A.P. Krikunov, anlände till norra Kaukasus stäpper nära Dvoynaya, bosatte sig på ledig mark och grundade sitt kollektiv våren 1925. Tre år senare bestod bosättningen av 300 människor (70 familjer) och kollektivet ägde 4700 tunnland mark, 40 hästar (överhuvudtaget inte tillräckligt många för att bruka marken), 1 tjur, 20 kor, 6 oxar och 3 kameler.

III. 3

"ZIGENARKOLCHOSER" (KOLLEKTIV)

1926 antog Allryska styrelsen och Folkkommissariernas råd ett dekret som lade fram ett förslag till republikernas myndigheter om att vidta prioritetsåtgärder för fördelning av mark till "zigenare", som var villiga att bosätta sig och att ge dessa förmånliga villkor. Ett nytt dekret följde 1928, där respektive organ hade som prioritet se till att det fanns mark till de "zigenare" som var villiga att bosätta sig och att varje "zigenarfamilj" skulle erhålla mellan 500 och 1000 rubel. En kommission inrättades för att fördela mark till de kringresande "zigenarna", inklusive medlemmar i det "Allryska zigenarförbundet".

Åtgärder vidtogs för att skapa "zigenarkolchoser" (kollektivjordbruk). I slutet av 1927 hade sammanlagt ungefär 500 romska familjer i Ukraina fått mark av staten och grundat nio kollektiva jord-

bruk. 1931-32, under perioden av masskollektivisering, uppmärksammades särskilt de romska rörelser som var villiga att bosätta sig på de tillgängliga markerna på södra Rysslands stäpper. Ledningen för kollektiven skapade en "arbetsavdelning med romer" för 222 familjer, som väntade på att flyttas till de nyetablerade "zigenarkollektiven". En handledning gavs ut "Att förbättra arbetet i zigenarkolchoser", där man krävde öppnandet av daghem, läkarstationer och skolor i kollektiven, och samtidigt att "zigenarkolchoser" skulle rensas från "kulaker" (rika markägare; det fanns inga "kulaker" bland romerna). [Ill. 3]

Sovjetisk propaganda (även romsk) presenterade bosättningsprocessen och skapandet av "zigenarkolchos" som en frivillig process, som vuxit fram naturligt bland de kringresande romerna. Trots den pompösa och uppenbart falska propagandan låg det ett visst mått av sanning i det hela. Trots Sovjetstatens

ansträngningar var resultatet minst sagt blygsamt. 1932 skapades 25 "zigenarkolchoser" med 490 familjer, och 1938 nådde antalet 52 stycken, som omfattade mellan 2-3 % av den sammanlagda romska befolkningen i Sovjetunionen. Om de sovjetiska myndigheterna verkligen hade sett de kringresande romernas bosättning som ett viktigt mål, hade resultaten knappast varit så blygsamma.

Den sista lagen om "zigenarkolchoser" var ett dekret från den 4 april 1936 gällande "åtgärder för sysselsättning av kringresande (zigenare) och förbättring av ekonomiska och kulturella levnadsförhållanden för arbetande zigenare". Enligt detta dekret skulle åtgärder vidtas för den kommande inkluderingen av kringresande "zigenare" i "kollektiva hantverkarverkstäder", "kolchoser", "sovchoser" (statliga jordbruk), industrier, såväl som förbättringen för deras levnadsförhållande under deras väg mot ett liv som bofasta.

"ZIGENSKA KOLLEKTIVA HANTVERKARVERKSTÄDER"

Ett annat förverkligande av statspolitiken gentemot romerna var skapandet av "zigenarska kollektiva hantver-

karverkstäder" ("artels") i städerna. Från början riktade etableringen sig inte bara till de romer som bodde i

ETT "NYTT LEVNADSSÄTT" – "ZIGENARARTELS"

Efter NEP avslutades fortsatte de "zigeniska hantverkarverkstäderna" att utvecklas, och det uppstod även nya produktionsformer. Tre nya, stora "zigenarartels" upprättades i Moskva 1927 – "Tsigchimprom" ("zigenisk" kemisk industri), "Tsigchimplabor" ("zigenisk" kemisk verkstad) och "Tsigpishcheprom" ("zigenisk" matindustri). De mäktiga namnen kan vara en aning vilseledande. I själva verket var det små kollektiv som producerade olika sorters färg, kemiska rengöringsmedel och förpackningar till matvaror. 1931 fanns det enbart i Moskva 28 stycken "zigenarartels" med tillsammans 1 351 medlemmar (3 755 människor inklusive hela familjer) – "Militär transport" (ett statligt företag som tillverkade kullager), "Rumänskfrämling", "Förserbiskarumäner", "Den röde transbajkalen", "Grekiskrumäner", "Serbiskrumäner", "Stalin", "Nytt levnadssätt", "Emigranten från Svarta havet", "II Serbis-

krumäner", "Internationell", "Förtennaren från Tifliski", m.fl. De vanligt förekommande namnen rumänsk, serbisk och grekisk, tyder på att dessa romer (i huvudsak kalderash) tidigare kommit från dessa länder och ofta hade behållit sina utländska pass.

Den största "zigenarartel" var "Natsmenbit" (nationella minoritetens levnadsstil) som grundades 1934 i Leningrad, där ungefär 200 människor arbetade med att göra kopparkittlar, järntunnor och annat metallgods. De flesta "artels" var mindre och de grundades i anslutning till de kringresande romernas bosättning. På så sätt ville 12 kalderashfamiljer 1936 bo i staden Yoshkar-ola, huvudstad i Marij ASSR, och grundade sin egen "artel" för produktion av hushållsredskap i metall. "Revolutionens flamma"-artel i Stalingrad grundades på ett liknande sätt 1936. Den lokala styrelsen stödde den med 464 rubel till stöd för organisation av produktionen och förbättring av levnadsförhållandena.

III. 4

UTGIVNING PÅ ROMANI CHIB MELLAN 1927 OCH 1938

En tidskrift "Romani Zorya" (Romernas gryning) började ges ut 1927. Mellan 1930 och 1932 ersattes den med "Nevo Drom" (Ny väg). Tidskriften "Butyaritko Roma" (Arbetande romer) gavs ut en gång 1932. Tidskrifterna skrev, på romani chib, om olika ämnen, inklusive romska folksägnor och litteratur. Det var en imponerande mängd litteratur som gavs ut på romani chib. Den utgivna litteraturen kan delas in i flera huvudkategorier: social och politisk, marxist-leninistisk; om "kolchosfrågor"; teknisk relaterad

till produktion; populärvetenskaplig; skönlitterär (av romska författare och översättningar till romani chib). Mellan 1931 och 1938 gavs 292 olika titlar ut på romani chib. Många av skrifterna innehöll periodens karakteristiska Sovjetpropaganda, som redan kan ses i många av titlarna, till exempel: "Lenin är vår fana", "De nya zigenarna är på väg", "Kvinnliga arbetare, tro inte på Gud", "Vad Sovjet har gjort för zigenarkvinnor" m.m.

Många böcker gavs ut för att bekanta romerna med ämnen

städerna, utan också till att få en antal av de kringresande romerna att bosätta sig. De första romska "artels" etablerades flera år innan staten hade inlett en politik som stöttade dem. En "Tsiganskaya artel" – "zigenisk kollektiv hantverkarverkstad" – fanns redan 1923 i Moskva, med en majoritet av

kalderashromer som medlemmar; det fanns också "zigenarartels" för koppararbetare registrerade i Kharkov och Leningrad. Den sista statliga lagstiftningen som behandlar "zigenarartels" var ett dekret från 1936, enligt vilket "Vsesojuspromsovet" (Allunionens industriråd) skall utföra särskilda åtgär-

der till stöd och utvidgning av "zigenarartels" och deras produktionsbas; att organisera medlemmarnas förberedelse och utbildning; att förbättra levnadsförhållandena, att förstärka kulturella och utbildande verksamheten hos de romer som arbetade i "artels". [III. 4]

ROMERNAS SPRÅK OCH LITTERATUR

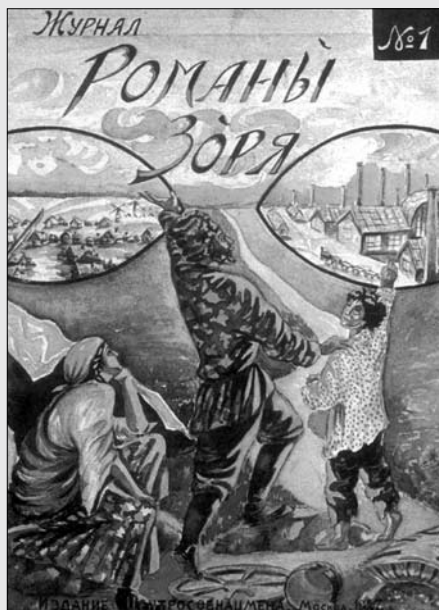
Den andra huvudlinjen i förverkligandet av statspolitiken gentemot romerna var utvecklingen av romani chib, romernas språk, och den romska litteraturen.

Kraftfulla ansträngningar inleddes efter publiceringen av en artikel i tidningen "Izvestia", "Om exempel på zigeniska bokstäver", som behandlade det romska alfabetet och det litterära språket. Det byggde på en av de ryska romernas dialekter och hade skapats av de välkända

romska aktivisterna Nikolai Pankov och Nina Dudarova. Dekretet "Om skapandet av ett romskt alfabet" utfärdades den 10 maj 1927 av Anatolii Lunacharskii, chef för "narkompros" (Folkkommisariernas utbildningsråd) och ett möte hölls med representanter för vetenskapsdepartementet, Nationella minoritetsrådet och det allryska zigenarförbundet. Ett beslut togs om att skapa ett romskt alfabet (baserat på det ryska alfabetet) och en kommission med professor Mikhail Sergeevskii (Moskvas universitet), Nikolai Pankov och Nina Dudarova, valdes för att förbereda ett utkast över ett romskt standardspråk.

Sergeevskii's analys "Om de ryska zigenarnas språk" publicerades 1929 och hans Romani chib-grammatik gavs ut 1931. Den romani chib-ryska ordboken, sammanställd av Mikhail Sergeevskii och Alexi Barannikov, redigerad av Nikolai Pankov, kom 1938.

Den avsevärda mängden av litteratur som getts ut på romani chib från till 1938, påverkade utan tvekan utvecklingen av "zigenarsamhället". Likväl spreds påverkan endast i ett relativt begränsat område, huvudsakligen i Moskva och flera andra städer i Sovjetunionen. [III. 5-7]

III. 5
Första numret av tidskriften "Romani Zorya" (Romernas gryning), Moskva, 1927 (ur Djurić, Rajko et al. (1996) Ohne Heim - ohne Grab. Die Geschichte der Sinti und Roma. Berlin: Aufbau Verlag, s. 184b)

III. 6
Sida ur "Nevo Drom" (Ny väg), en tidskrift utgiven på romani chib, 1931, nummer 4-5). Tidskriften innehöll några artiklar skrivna direkt för romerna, men många sidor togs upp av översättningar av allmän propaganda från ryska till romani xaladytkä. Den här sidan berättar om "gamla traditioner" som fört trycker kvinnor: titeln ovan lyder, "Kvinnor i öst", och den under uppmanar "Romdotter och arbetare, skriv om ditt nya liv." Tack till Leninbiblioteket.

(ur Lemon 2000, s. 135)

som jordbruk och kollektiv, fabriker, organisation och olika yrken. Ett stort antal skrifter ägnades åt familjelivets praktiska problem, som till exempel "Första hjälpen i nödsituationer", "Vad ni kan göra när ert barn har diarré", "Hygien för kvinnor", m.m. Andra skrifter är av en mer allmän natur och några av dem skulle knappast ha intresserat romerna som kommande läsare, till exempel: "Om mammutar", "Om apor", "Att gräva efter mineraler och malm". Bland de skönlitterära översättningarna finns det ett stort antal

klassiska verk som översatts till romani chib, till exempel Alexander Pushkin (romaner, berättelser, dikten "Zigenare"), Leo Tolstoj, Maxim Gorkij (inklusive berättelsen "Makar Chudra") och Michail Sholokhov. Det gavs också ut fyrtiosju skrifter av romska författare (poesi och prosa), till exempel Maxin Besljudsko, Alexander German, Ivan Rom-Lebedev, Nikolai Pankov m.fl.

III. 7

UTBILDNING

De omfattande kungörelserna var till stor del kopplade till statens utbildningspolitik. Tidningen "Izvestia" publicerade den 8 juni 1925 en artikel, där "zigenare" nämns som ett av de folk, som har rätt till sin egen utbildning. "En nybörjarbok för zigenska skolor", utgiven 1929 av Nina Dudarova, såväl som "En nybörjarbok för halvnomadiska folk", sammanställd av Nikolai Pankov, var bland de första utgåvorna inom området som riktade sig till romer. 1938 hade sammanlagt 13 läroböcker för romani chib getts ut, den sista "Lylvari Piro Romany Chhib" (en lärobok i romani chib) av A. V. Germano, såväl som andra läroböcker och läromateriel.

Under andra hälften av 1920-talet började man arbeta aktivt för att höja läskunnigheten och ut-

bildningsnivån hos de vuxna romerna genom så kallade "likbezkurser" (utplåning av analfabetism), kvällskurser m.m. Romska skolor och förskolor, som officiellt inte var enskilda utbildningsinstitutioner, började som delar av andra institutioner.

Antalet romska skolor varierade, eftersom det ständigt öppnades nya (till exempel i "zigenarkolchos"), samtidigt som andra lades ner eller stängdes (på grund av dåliga förhållanden, brist på utbildade lärare, eller brist på intresse hos barnen). Under perioden 1926-1938 fanns det 86 romska skolor, som existerade under olika långa perioder. 1938 fanns det en allmän skola (upp till årskurs 7) och 25 grundskolor (upp till årskurs 4), såväl som en romsk internatskola (i Serebryanka, Smolensk) och två nya internatskolor och fyra nya förskolor öppnades.

Läroböcker och läromateriel skrevs på de ryska romernas dialekt

och användes i romska skolor. I vissa fall var dock denna dialekt svår för romer från andra grupper och därför gjordes försök att anpassa utläringen av romani chib genom att välja en annan dialekt.

Den 21 december 1931 öppnade det centrala utskottet av Allunionens kommunistiska parti (bol-sjevikererna) en särskild "zigenarpartiskola", vars första utexaminerade var 18 män och 2 kvinnor. Utbildningslängden var 10 månader och de som utexaminerades vid skolan skickades för att arbeta som organisatörer och funktionärer i propagandaktiviteter i "zigenarkolchos", skolor och till och med i romska nomadläger. [III. 8]

UTBILDNING AV ROMSKA LÄRARE

Utbildningen i de romska skolorna var överlag planerad att ges på romani chib, vilket medförde problem med utbildade lärare. Romska kurser sattes igång 1927 där Nina Dudarova och Nikolai Pankov utbildade de första romska lärarna. Romska pedagogiska kurser startade 1931 i Moskva. Den första kursen tog efter uttagningsprov emot 30 elever av 80 sökande. Kurserna gick parallellt med de intensiva sommarkurserna i Toropets (Kalinin-regionen), Nevel (Psykovregionen), Serebryanka (nära Smolensk), i Charkiv, Ivanovo, Saratov, Sverdlovsk, Leningrad, Orel och på andra platser. De romska pedagogiska kurserna i Moskva arbetades 1932 om till pedagogiska skolor med en romsk avdelning, där fram till 1938 mellan 120 och 140 romska studenter utexaminerades. De utexaminerade reste ut till landsbygden, där de arbetade i romska skolor. Lärarna föredrog ofta att arbeta i "normala" (blandade) skolor, framför att starta nya romska skolor.

III. 8

III. 9

Möte med "Russka intelligentian" med Anatolii Lunacharskii 1930 inför upprättandet av "Moskvas romska teater". Efter ett möte med Anatolii Lunacharskii den 4 oktober 1930 togs det beslut om upprättande av en studio för "indoromsk teater" på ett möte med "Narkompros" nationella konstaktivister. Den 24 januari 1931 öppnade teatern.

(ur Lemon 2000, s. 131)

DEN "ROMSKA TEATERN": LANSERINGEN AV "DET NYA LIVETS" VÄRDE

Förslaget om en romsk teater lades fram av en grupp aktivister från det upplösta "Allryska zigenarförbundet", förenade i "Loly Cheren" (Röda stjärnans) "zigenarklubb". Det första framträdandet skedde i maj 1931 och var en tvådelad propagandasketch "Atasya i dadyves" ("Igår och idag") och en "etnografisk sketch". Det första riktiga

premiären var dock den 16 december samma år när Alexander Germanos "Livet på hjul" framfördes och gav namn till den "romska teatern." Under 1930-talet hittade "Romteatern" snabbt sin plats i Sovjetunionens musik- och kulturliv och blev mycket populär både bland romer och det sovjetiska samhället i allmänhet. Repertoaren be-

DEN "ROMSKA TEATERN"

Skapandet av den "romska zigenarteatern" under 1920- och 1930-talet var en mycket viktig händelse i den statliga politiken gentemot romerna, som med tiden fick en symbolisk betydelse. Teatern var slutresultatet på den romska musikelitens (till stor del koncentrerad till Moskva och Leningrad) införlivande

i den nya sovjetiska verkligheten. Till en början hade denna elit det svårt att hitta sin plats i det nya sovjetiska samhället. Därför anslöt romerna sig till det nya sovjetiska systemet som försåg musikaliska organisationer med medel. Nikolai Kruchinins "zigenarkör" registrerades 1920 i "Narkompros" musikdepartement under namnet "Studio för gammal zigenisk konst".

Den "romska teatern" var inte den romska musikelitens enda möjlighet till

förverkligande (den romska musikeliten började också förändras under perioden till att även inkludera representanter från andra grupper än de ryska romerna). I många av Sovjetunionens stora städer skapades olika musikensembler med hjälp av statliga bidrag, under olika sovjetiska kulturinstitutioner eller under lokala kulturcentra. I Moskva 1932, till exempel, fanns det även en "zigenisk statsteaterstudio" och en "turnerande zigenarteater". [III. 9, 10]

1930-TALET FÖRTRYCK

Den stalinistiska politiken med massförtryck inleddes på 1930-talet. Många

romer föll offer för detta förtryck. Förtrycket grundades dock inte på ras eller nationalitet, utan låg i linje med den allmänna officiella ideologin i Sovjet under tidsperioden. I det här fallet behandlades romerna som jämlika med

de övriga medborgarna.

Den första vågen av förtryck kom 1932-1933, efter införandet av identitetskort och obligatorisk registrering efter bostadsort (i kombination med bestämmelserna om ransone-

ROMER OFFER FÖR MASSAVRÄTTNINGAR

Romerna deporterades utan någon dom. I Sibirien placerades de i allmänhet inte i några läger, utan isolerades i särskilda bösättningar och de var under en relativ fristyrning. Samtidigt förklarades mellan 3 och 5 miljoner bönder (antalet varierar) som "kulaks" och deporterades tillsammans med sina familjer under tvångskollektivisering. Till skillnad från bönderna stannade inte romerna kvar i de nya bösättningarna. Under loppet av flera år lyckades romerna övervinna både stora svårigheter och ett stort

lidande. De lyckades lämna de platser de hade deporterats till och kunde återvända till sitt tidigare levnadssätt, ofta i de europeiska delarna av Sovjetunionen. Myndigheterna tog helt enkelt inte dem på allvar och blundade i många fall för när romerna lämnade de platser som de hade skickats till. Att romerna anslöt sig till ett kringresande levnadssätt eller ofta lämnade sina vistelseorter sågs av inte av myndigheterna som ett särskilt stort problem, så länge de inte kom i närheten av de större städerna, utan stannade i utkanten av de lantliga regionerna.

III. 11

MASSDEPORTERINGAR AV ROMER

Från början dömdes romerna under 1930-talet till att hållas fångna i läger, men 1937 började en "massrensning" av lägren från "anti-sovjetiska faktorer", med en andel av lägerfångar som skulle skjutas, enligt ytterligare anklagelser. Romerna fanns också bland de som föll offer för massavrättningar i lägren. I lägret i Sovloki, i Karelen, sköts sammanlagt 13 kalderashromer från två stora släkter (Stanesco och Mihai) 1937. Dessa massavrättningar utfördes i Sandomakthområdet, där sammanlagt över 9000 människor dömdes under perioden 1937-1938. Förutom 13 kalderashromer blev även andra romer skjutas vid Sandomorkh, till exempel 27 ryska

romer, som tidigare hade arbetat vid byggandet av Vitahavskanalen (utfört av tvångsarbetare i koncentrationslägren).

Det sammanlagda antalet romer som dog under kampanjen 1937-1938 var, enligt forskning från Minnessällskapet, 52 stycken skjutas vid Sandomork, Smolensk, Kursk, Marii-El och på andra platser. Informationen är naturligtvis ofullständig och förmodligen var det sammanlagda antalet mycket högre. Massrensningarna påverkade nästan inte alls den sovjetiska eliten av romer, till skillnad från andra folkslag i Sovjetunionen, där nästan hela den intelligenta eliten och alla partiaktivister dömdes under perioden av massförtryck.

III. 12

stod onekligen av pjäser av propagandakarakter, som marknadsförde det "nya livet" bland romerna (många pjäser är skrivna av romska aktivistförfattare). När "Etnografisk teater" satte upp två pjäser i Leningrad 1932, "Romano Drom" (Den romska vägen) och "Gilya i Khelibena Romen" ("Zigenska" sånger och danser) producerade av

pjäsernas regissör V.N. Vsevolodskii-Gerngross, fanns det allvarlig kritik i den romska pressen om att de inte hade lyckats visa övergången från ett resande levnadssätt till livet i "zigenarkolchos".

III. 10

ringsböcker) den 27 december 1932. Moskva, Leningrad, Kiev, Odessa, Minsk, Charkiv och andra städer delades in i kategorin "stängda städer", där det blev svårare att registrera sig och med större möjligheter att förtjäna sitt uppehälle. Många människor kom till de här städerna, även resande romer; myndigheterna svarade med räder för att fånga "degraderande faktorer", som förvisades (oftast till Sibirien) utan vare sig rättegång eller dom. Bevis på massdeporteringar av romer finns i stor utsträckning i Moskva och andra större städer i Sovjetunionen. [III. 11]

Den andra vågen av förtryck, som också involverade romerna, kom 1936-1937 när det inte längre handlade om deporteringar, utan om "domstolsstraff". Det är dock knappast ett passande namn för de beslut som den så kallade "trojkan" (NKVD-domstolarna) fattade. Romerna föll också offer för detta förtryck och anklagelserna mot dem var i allmänhet av många olika slag. Orsaken bakom straffen var oftast "valutaspekulation". Häststöld gick från ett lagbrott till att bli ett politiskt brott, och därmed "sabotage" mot socialiststaten. En annan vanligt förekommande

anklagelse mot romerna var spioneri för något främmande land. Bakom detta låg förekomsten av utländska pass hos många romer, som nyligen hade slagit sig ner i städerna (oftast kalderashromer) och där några hade oturen att registrera sina "artels" under utländska namn. Att förklara romerna för utländska spioner var självklart absurt, men det var inte ovanligt i Sovjetunionen under perioden, med bakgrund i upptäckter av "utländska spioner", till och med på de högsta nivåerna i partiockenklaturen. [III. 12]

EN VÄNDNING I INRIKESPOLITIKEN

En drastisk förändring i den statliga politiken gentemot romerna utfördes 1938. En "bestämmelse" från det centrala rå-

det i Allunionens kommunistiska parti (bolsjevikerna) gav instruktioner om en nedläggning av 18 nationella kurser i

utbildningssystemet såväl som 16 olika nationaliteters skolor. Listan omfattade folk utan statliga administrativa grupperingar (eller som levde utanför dessa), till exempel armenier (som bodde utanför den armeniska sovjetiska socialistiska republiken), polacker, tyskar m.fl. och avslutningsvis kurder, assyrier och romer.

Förändringarna påverkade inte bara utbildningsområdet. Masspublicering av böcker på romani chib upphörde, ”Romteaterns” uppsättningar framfördes på ryska (med olika delar och sånger på romani chib). ”Zigenarartels” och ”kolchos” splittrades undan för undan. Processen var långsam och en del av romerna återgick till ett nomadiskt levnadssätt.

Under den andra hälften av

1930-talet banade den ”leninistiska” nationella politiken väg för den ”stalinistiska” politiken. Förändringen började med en ny författning för Sovjetunionen, som antogs vid den 8:e Allryska Sovjetkongressen i november 1936. Påståenden har gjorts att denna författning berövade romerna deras status som en ”nationell minoritet”, men det finns inga underlag för dessa påståenden. Inte någonstans i den nya författningen eller i andra statsdokument finns det en lista över folk med (eller utan) ”status som nationell minoritet”, och inte heller omnämns romerna särskilt. Romerna var ett av de mindre problemen i den övergripande statliga politikens sammanhang, och det var inte av en slump som romerna stod längst ner på listan över folkslag vars skolor skulle stängas.

Den nya sovjetiska inrikespolitiken följde olika linjer och syftade till att göra sig av med de etniska skillnaderna i Sovjetunionen. Det övergripande syftet var att nå en ny nivå av nationell utveckling – konceptet ”det sovjetiska folket”. Detta var en nyckelterm i Sovjetunionens inrikespolitik och var egentligen en utveckling av en gammal kejsarlig idé om ”Ryssland och ’rossiane’” (dvs. folk som tillhörde Ryssland, förutom ”russkie” – de etniska ryssarna). Den konkreta statliga politiken underordnades denna grundparadigm, till exempel de statliga och administrativa systemen, som av praktiska skäl ”skapade” ett antal nya folkslag grundat på tidigare släkt- och stammönster. Den statliga politiken gentemot romerna följde denna princip.

AVSLUTNING

Det finns avsevärda förändringar och till och med (åtminstone till synes) motsättningar i Sovjetunionens politik gentemot romerna. Fram till 1938 grundades politiken gentemot romerna på behandlingen av dem som ett enskilt folk, som framför allt skulle utvecklas till ett etniskt samhälle och en del av det sovjetiska samhället. Detta genom grundandet av olika ”zigenarkolchos”,

”zigenarartels”, ”zigenarskolor” m.m. Efter 1938 förändrades principen. Den ”särskilda” faktorn i politiken lämnade väg för en ”bred, allmän hållning” och romerna sågs framför allt som en integrerad del av det sovjetiska samhället, utan någon speciell åtskillnad inom de sociala huvudområdena (ekonomi, utbildning, m.m.). Deras utveckling som ett samhälle stöttades i ramverket för en etnokulturell plan (framför allt inom musik och dans).

Resultatet av det första synsättet inkluderar en mycket begränsad del av en ny, sovjetisk elit av romer. Genom det andra synsättet skapades, trots att vi inte kan tala om en komplett och framgångsrik statspolitik för romernas utveckling, ett antal möjligheter som garanterade en jämlik delaktighet av romer i det offentliga och en förbättring av deras utbildningsbakgrund och deras medborgerliga medvetande.

Bibliografi

Barannikov, Aleksei P. (1931) *Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk.* Moskva | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutenkov, V. (2000)** *Istoriya tsygan. Novyi vsglyad.* Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk | **Crowe, David (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia.* London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Fraser, Angus (1992)** *The Gypsies.* Oxford / Cambridge: Blackwell | **Kalinin, Valdemar (2003)** *Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polsha).* Vitebsk | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies).* Lanham, Md.: The Scarecrow Press | **Lemon, Alaina (2000)** *Between two Fires. Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Post-Socialism.* Durham / London: Duke University Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** *Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR (Historical Background and Contemporary situation).* I: Dvorák, Tomáš (red.) *Mily Bore ... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj i prátelé, kolegové a záci.* Brno: Historický ústav AV ČR, ss. 237-244

